

**Έμφυλες ταυτότητες.
Από αφορμή μια έκθεση και μια μικρή έρευνα στα λεξικά.**

Έστω χ μπερδεμένος, πλην ευσυνειδήτος, νέος γονιός της εποχής μας. Συνειδητά ή ασυνειδήτα επιχειρεί να αναθρέψει το παιδί του, αγόρι ή κορίτσι, με βάση αρχές και αξίες, που θα του επιτρέψουν να αποκτήσει σαφή και διακριτή έμφυλη ταυτότητα, αποδεκτή στο κοινωνικό σώμα για το οποίο προορίζεται. Αρχίζει, λοιπόν, και συγκεντρώνει σκέψεις με βάση τις προϋπάρχουσες εμπειρίες του, τι έμαθε από το δικό του πατρικό σπίτι και τι διαπίστωσε μέσα στην κοινωνία, ποιες δηλαδή από αυτές τον βοήθησαν ή υπέσκαψαν τη θέση του.

Το κορίτσι σκέφτεται να το κάνει τρυφερό αλλά και δυναμικό, όχι όμως πολύ, Θηλυκό και με φροντίδα για ένα καλλίγραμμο σώμα αλλά όχι προκλητικό, με ικανότητα αυτενέργειας αλλά και λίγο υποταγμένη, στέλεχος στη δουλειά αλλά χαριτωμένο στέλεχος, με εμπειρίες αλλά και ηθική, τολμηρή αλλά και συνεσταλμένη, τούτο αλλά και το άλλο... Ωραία.

Το αγόρι, αυτό πάλι πώς το θέλει; Αρρενωπό αλλά και τρυφερό, προς Θεού όμως όχι αβρόδερο, επι-βλητικό αλλά και προστατευτικό, φροντιστικό μέσα στο σπίτι αλλά όχι Θηλυπρεπές, υπεύθυνο αλλά όχι και να βγάζει το φίδι από την τρύπα, γενναίο αλλά με μέτρο, προσάτη αλλά όχι κοροίδο, να «σκίζεις τη γάτα» αλλά και να συγχωρεί, λεβέντη, αλλά μέσα σε όρια, αυτό και εκείνο... Ωραία.

Μήπως ένα λεξικό, φορέας της παγιωμένης γνώσης θα βοηθούσε να ξεφύγουμε από τη σύγχυση; Μήπως σώματα κειμένων, όπου αποσαφηνίζονται καλύτερα οι έννοιες; Ανατρέχουμε, λοιπόν, σε λεξικά, έντυπα ή ηλεκτρονικά, ενδεικτικά στα λήμματα «αρρενωπότητα», «θηλυκότητα»¹:

[Λεξικό Τριανταφυλλίδης]

αρρενωπός -ή -ό [arenoρός] **ΕΙ**: για άνδρα που έχει ανδροπρεπή εμφάνιση, που έχει έντονα τα ανδρικά χαρακτηριστικά. ? αρρενωπά ΕΠΙΡΡ. [λόγ. < αρχ. άρρενωπός]

[Λεξικό Τριανταφυλλίδης]

θηλυκός -ή / -ιά -ό [thilikós] **ΕΙ, ΕΙ**: **ΑΝΤ** αρσενικός. **1. α.** (για πρόσ. ή ζώο) που ανήκει στο φύλο του οποίου ιδιαίτερο βιολογικό χαρακτηριστικό είναι ότι γονιμοποιείται από το αρσενικό και γεννά: Θηλυκό παιδί. Θηλυκά όντα. Θηλυκός ελέφαντας. Θηλυκά τίγρη. Θηλυκό γατί / σκυλί / καναρίνι. **β.** (βοτ.) που συντελεί στην καρποφορία: Ο ύπερος είναι το θηλυκό όργανο των φυτών. Θηλυκό άνθος., που έχει μόνο ύπερο και που μεταβάλλεται σε καρπό. **2.** (ως ουσ.) το θηλικό α. πρόσωπο ή ζώο που ανήκει στο θηλυκό γένος: Το αιώνιο ερωτικό παιχνίδι του αρσενικού με το θηλυκό. Η φοράδα είναι το θηλυκό του αλόγου. **β.** (μικροπ.) **β**¹, καρδίτσα ή γυναίκα, για να δηλώσουμε περιφρόνηση ή απαρέσκια: Να μην ξαναμπεί στο σπίτι μου αυτό το θηλυκό. **11** (πληθ.) το σύνολο των γυναικών: Τα θηλυκά δεν έχουν μπέσα. **β**², αισθησιακή γυναίκα που έχει έντονα τα χαρακτηριστικά του φύλου της: Είναι αυτή ένα θηλυκό! **3.** (γραμμ.) θηλυκά σώματα, που το γραμματικό τους γένος είναι θηλυκό, ανεξάρτητα αν αυτό αντιστοιχεί και στο φυσικό τους γένος και που διακρίνονται από το άρθρο που παίρνουν, π. χ. η γυναίκα, η καρδέλα: Θηλυκό ουσιαστικό / επίθετο. **11** (ως ουσ.) το θηλικό: Το θηλυκό του επιθέτου γλυκός είναι γλυκιά. Κλίση των θηλυκών. Θηλυκά σε -α / -η. **4.** για αντικείμενο που διαθέτει κοιλότητα, εγκοπή ή άλλου είδους υποδοχή στην οποία προσαρμόζεται η σχετική προεξοχή ενός άλλου αντικειμένου, του αρσενικού: Θηλυκός μεντεσός. Θηλυκά οσούσια / κόπιτσα. **11** (ως ουσ.) το θηλικό: Το θηλυκό της κόπιτσας. [**1**: αρχ. θηλικός· **2**: ελνστ. σημ. · **3**: λόγ. < ελνστ. θηλικός· **4**: ίσως μον. σημ. (σύγκρ. θηλέκι)]

¹ http://www.greeklanguage.gr:8080/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides_index.html (Πύλη για την ελληνική γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας).

[Λιζικό Τρονταρούλλης]

αρρενωπότητα η [arɛnɔpótita] **Q28**: η ιδιότητα του αρρενωπού. [λόγ. < μισ. αρρενωπότης, αστ. -ητα < αρρενωπ(ός) -ότης]

[Λιζικό Τρονταρούλλης]

θηλυκότητα η [θilikótita] **Q28**: σύνολο έντονα γυναικείων χαρακτηριστικών και εκδηλώσεων: Δεν είναι πολύ όμορφη, έχει όμως θηλυκότητα και τραβάει τους άντρες. [λόγ. θηλυκ(ός) -ότης > -ότητα μτφρδ. γαλλ. féminité]

Μήπως βγάλατε άκρη για το ποια είναι τα αρρενωπά και ποια τα θηλυκά χαρακτηριστικά; Και εδώ, όπως και σε άλλες περιπτώσεις (όπως ποίηση, μύθος, χρόνος...), μοιάζει να ισχύει η φράση: «Όλοι ξέρουμε τι είναι τα θηλυκά και τα αρσενικά χαρακτηριστικά. Μη μου ζητάτε όμως να τα ορίσω»². Την ίδια δεδομένη και παγιωμένη γνώση εισπράττει κανείς αναζητώντας τα συγκεκριμένα και συγγενή λήμματα σε σώματα κειμένων.³ Έμπλεως συγχύσεως, ο αναζητητής βρίσκεται μπροστά στη φράση: *Μεταμφιέσεις. Θηλυκότητα, ανδροπρέπεια και άλλες βεβαιότητες*, τίτλος έκθεσης στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στη Θεσσαλονίκη (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2007). Εδώ, σκέφτεται, ίσως βρεθεί η απάντηση ή ένα οδηγός προς αυτήν. Μόνο που καθώς περιδιαβαίνει κανείς την έκθεση, σταδιακά το αγωνιώδες ερώτημα για τις έμφυλες ταυτότητες μπορεί και να υποχωρήσει, καθώς βρίσκεται μπροστά σε έργα που φωτίζουν το θέμα από διάφορες πλευρές, τόσο στην ιστορικότητά του όσο και στη συγχρονία του και να απολαύσει αισθητικά και νοητικά έργα, τα οποία υπηρετούν την ιδέα του τίτλου. 34 καλλιτέχνες⁴, 16 άνδρες και 18 γυναίκες, το 1970 γεννημένος ο νεότερος, το 1933 ο μεγαλύτερος αφηγούνται την ιστορία της διαμόρφωσης των φύλων, σε έργα τέχνης παραστατικά, φωτορεαλιστικά, αφηρημένα, φωτογραφίες, εγκαταστάσεις, βίντεο, γλυπτά, δομώντας αλλά και αποδομώντας τα, κάποιες φορές με μια διάθεση σκωπτική και ανατρεπτική. Τα φύλα παρελαύνουν μπροστά μας στην αρχετυπική τους διαμόρφωση αλλά και κάτω από μια ματιά κριτική.

Άνδρες και γυναίκες εμφανίζονται κάτω από τα γνωστά στερεότυπα: ο άνδρας θύμα της γυναίκας στο προπατορικό αμάρτημα, η γυναίκα μυστήριο, μεταμφιεσμένη ή καλυμμένη με μάσκα, η γυναίκα πηγή ζωής, ερωτικό και ηδονοβλεπτικό αντικείμενο αλλά και υπόσταση του θανάτου, η γυναίκα φορέας της γυναικείας της υπόστασης μέσα από χαρακτηρισμένες γυναικείες δουλειές, όπως το κέντημα, ο άνδρας ήρωας και φορέας μιας υποχρεωτικής, καταναγκαστικής κάποιες φορές για την υπόστασή

² Με τον τρόπο αυτό διατύπωσε ο ιερός Αυγουστίνος την αμηχανία του για τον ορισμό του χρόνου.

³ <http://hnc.ilsp.gr>, http://www.greeklanguage.gr:8080/greekLang/modern_greek_tools_corpora_index.html.

⁴ Αντωνίτσης Δημήτρης, Γεωργίου Κωστής, Γιαβρόπουλος Νίκος, Δαμοπούλου Γεωργία, Δρούγκας Αχιλλέας, Ζαχαροπούλου Κατερίνα, Θεοφυλάκτου Ελένη, Καλλιγά Λίζη, Καναγκίνη Νίκη, Κατζουράκης Κυριάκος, Κλωνάρη Μαρία, Θωμαδάκη Κατερίνα, Κοσμάογλου Σοφία, Λύρα Ελένη, Μαντζαβίνος Τάσος, May Caroline, Μείμαρογλου Δέσποινα, Μπασδέκη Ευαγγελία, Μυλωνά Ελένη, Ξόνουλου Δημήτρης, Παπαδημητρίου Άγγελος, Παπακωνσταντίνου Λήδα, Σαμαράς Λουκάς, Σοφολόγη Φανή, Τάχα Αθηνά, Τζαμουράνης Δημήτρης, Τριανταφύλλου Νίκος, Τσιάρας Φίλιπ, Τσιόγκα Βιβή, Χαλυβοπούλου Έφη, Χαραλαμπίδης Νίκος, Χατζηπατέρας Μαρκ, Χριστοδουλίδης Σάββας, Χρυσίδου Έλλη, Ψυχούλης Αλέξανδρος.

του και την υπόσταση των γυναικών, σεξουαλικότητας, ο άνδρας δέσμιος των φετίχ που τον καθιστούν άνδρα, όμως μόνο στο επίπεδο μιας γυαλιστερής επιφάνειας.

Άνδρες και γυναίκες κάτω από μια ματιά πολιτική και κοινωνική: Γυναίκες αντικείμενα οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης, θύματα της κατακτητικής διάθεσης από αρσενικά-φορείς μιας σκοτεινής εξουσίας⁵, γυναίκες που μπροστά σε αυτή την κατάσταση απεκδύονται και απαρνούνται τη γυναικεία τους υπόσταση μέσα από το συμβολικό κόψιμο των μαλλιών τους, θυμίζοντας την αποκοπή των μαλλιών του Σαμφών από τη Δαλιδά, άλλες πάλι που υπερτονίζουν τα χαρακτηριστικά του φύλου τους: γυναίκες που κακοποιούν τον εαυτό τους, σε μια προσπάθεια να τραβήξουν την προσοχή στην κραυγή τους, ευνουχισμένες στη / και από τη σεξουαλικότητά τους, αλλά και δασκαλαμένες να ικανοποιούν τον ανδρικό ερωτισμό: γυναίκες που δεν τολμούν να περάσουν τα όρια του περικλειστού χώρου της οικίας, που βρίσκουν την απόλαυση όχι στον ανδρικό ερωτισμό αλλά στη μεταξύ τους συναναστροφή σε μια χαλαρή κουβεντούλα: γυναίκες επιθετικές στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν μια θέση στον ανδρικά δομημένο κόσμο, φαλλικά επιθετικό πολλές φορές απέναντι στις γυναίκες: γυναίκες, και μάλιστα τρεις γενιές γυναικών, με βεβαιωμένη δηλαδή τη διαδοχή από γενιά σε γενιά, που ποζάρουν σε μια κλασική στάση ενδεδυμένες νυφικά, δηλαδή με το κλασικό τελετουργικό ένδυμα που επιβεβαιώνει την επιτέλεση της γυναικείας τους αποστολής, αλλά με την παντελή απουσία οποιασδήποτε ανδρικής μορφής: γυναίκες που χρειάζεται να απεκδυθούν τα πολλά στρώματα των ενδυμάτων τους με την προσδοκία να προσεγγίσουν και να αποκαλύψουν την ουσία της υπόστασής τους.

Άνδρες και γυναίκες καλλιτέχνες που υποσκάπτουν με χιούμορ και σαρκασμό τα στερεότυπα των φύλων, και τη γειτνιάσή τους κάποιες φορές, αλλά και την εικόνα που διαμορφώνει ο καθείς για τον εαυτό του, κρεμώντας επάνω του μια περσόνα. Ποιος κεντάει και πλέκει; Μια γυναίκα ή ένας άνδρας, και μάλιστα με κορδόνια από στρατιωτικές αρβύλες, εξάρτημα μιας ένδυσης που κάνει άνδρα τον άνδρα -«Μην κλαις αγόρι μου. Εσύ θα πας στον στρατό», συνηθισμένη αποστροφή των γονιών, και μάλιστα των μανάδων, στους τραυματισμένους από το παιχνίδι μπόμπιρες. Ποια υπόσταση παίρνει μια κλασική ανδρική φωτογραφία παλιού τύπου, όταν ενδύεται με χάντρες και δαντέλες, και μάλιστα από άνδρα καλλιτέχνη;

Σκωπτική η διάθεση και άλλων καλλιτεχνών που δημιουργούν σύγχυση για τα βεβαιωμένα ανδρικά και γυναικεία στερεότυπα, για τους πέρα από κάθε αμφιβολία σαφείς διαχωρισμούς των φύλων -πρώτος διδάξας ο Αριστοφάνης-, ανήσυχη η διάθεση άλλων που διερευνούν αν υπάρχουν κληρονομημένα -όχι τόσο βιολογικά, όσο κοινωνικά- στοιχεία που καθορίζουν την έμφυλη ταυτότητα, και ποια, σε περίπτωση που υπάρχουν, είναι τα όρια της προσωπικής ελευθερίας επιλογής. Άλλοι πάλι απενεχοποιούν αυτή καθαυτή την έννοια της μεταμόρφωσης, αναδεικνύοντάς την ως συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Με συνέπεια τα έργα υπηρετούν την ιδέα της επιμελήτριας κ. Σ. Τσιάρα και τον τίτλο της έκθεσης: *Μεταμφιέσεις. Θηλυκότητα, ανδροπρέπεια και άλλες βεβαιότητες* (ο υπότιτλος, με την ειρωνική του χροιά, υποσκάπτει ευθύς εξαρχής

⁵ Εδώ ξαναθυμόμαστε έργα γερμανών εξπρεσιονιστών του μεσοπολέμου, με τα οποία κατήγγειλαν την υποκρισία της αστικής τάξης και τη διάχυτη σαδομαζοχιστική κατάσταση.

τις βεβαιότητες των επισκεπτών για το τι είναι, ή θεωρείται ότι είναι, ή θεωρεί ο καθένας ότι είναι θηλυκό και ανδροπρεπές). Επιπλέον, πρόκειται για έργα μοντέρνα, τα οποία υπόκεινται σε μια σύγχρονη αισθητική, αρκετά από τα οποία καταργούν τα παραδεδομένα όρια έργου/καλλιτέχνη - θεατή/παρατηρητή και προσκαλούν σε μια ενεργητική συμμετοχή, ώστε να αναδυθεί η ιδέα του έργου. Δεν μπορούμε παρά να επισημάνουμε και να υπογραμμίσουμε την αγαστή συνύπαρξη ιδέας και αισθητικής και να επαινέσουμε το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης. Όσο για τα αρχικά ερωτήματα περί φύλων, αν μη τι άλλο φεύγει κανείς από την έκθεση έχοντας πιο σαφείς και διευρυμένους προβληματισμούς.⁶

Τα έργα που παραθέτουμε παρακάτω (τα αλιεύσαμε από το cd που γενναιόδωρα μας παραχώρησε το Κρατικό Μουσείο και η επιμελήτρια της έκθεσης), με μικρό σχολιασμό-υποτιτλισμό τίθενται στην κριτική και τον σχολιασμό, τον δικό σας και των φοιτητών σας. Φυσικά κάθε σχόλιο για τον τρόπο αντιμετώπισης του θέματος στις χώρες όπου βρίσκεστε είναι κάτι παραπάνω από ευπρόσδεκτο στις Φрукτωρίες. Την τεχνική επιμέλεια για την άρτια εμφάνιση κειμένου και φωτογραφιών έχει, όπως πάντα, ο Νίκος Μπαρτζιώκας.

⁶ Η έκθεση των έργων συνοδεύεται και από μια μικρή έκθεση βιβλίων σχετικών με το θέμα των φύλων, καταγεγραμμένα σε ένα δισέλιδο, οδηγό για τον ενδιαφερόμενο σε περαιτέρω διερευνήσεις.

1. Κωστής Γεωργίου. Η γυναίκα με ιερατικό πώλο, όπως σε ειδώλια της αρχαιότητας, αλλά και με το στοιχείο του μυστηρίου, καθώς το πρόσωπό της καλύπτεται πίσω από τη μάσκα.

Μέρος από Τρίπτυχο, 2006

2. Κατερίνα Ζαχαροπούλου. Οι γυναίκες με το τελετουργικό ένδυμα της διαβατήριας τελετής στον έγγαμο βίο, που επικυρώνει την υπόστασή τους και υπαινίσσεται -μόνο- τον άνδρα.

Πρώτος βαθμός συγγένειας. Φωτογραφία 2006

3. Ελένη Θεοφυλάκτου. Η γυναίκα και πάλι μυστήριο. Όχι μόνο υπαινικτικά κρύβει το πρόσωπο με τα χέρια της αλλά και διαγράφεται με ένα τέχνασμα της ζωγράφου.

Άτιτλο, 2006

4. Νίκη Καναγκίνη. Η γυναίκα που δεν τολμά να περάσει την πόρτα που διαχωρίζει ή ενώνει τον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο.

Άγγελοι γένους Θηλυκού. Το κόκκινο φως, βίντεο, 1996

5. Φανή Σοφολόγη. Οι ενασχολήσεις που καθιστούν γυναίκα τη γυναίκα.

Ο πίνακας, βίντεο, performance, 2001-2003

6. Αλέξανδρος Ψυχούλης. Το πλέξιμο ενός φουστανιού (γυναικεία ενασχόληση) με τα στρατιωτικά κορδόνια (εξάρτημα κατ' εξοχήν ανδρικό).

Δεν υπάρχουν άγγελοι στα REO. Εγκατάσταση, 1995

Δήμητρα Μήττα